

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 17.

У НОВОМ САДУ 28 АПРИЛА 1888.

ГОД. IV.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

(Наставак.)

— Омладина се брзо отрца, кад пре времена ступи у акцију. Ко пише у нас дописе по политичним листовима, ко често и уводне чланке, ко хоће да ствара јавно мњење? Људи већином још не позвани на то. Ко нам пуни белетристичне листове песмама и приповеткама? По онима, који су позвани на то, могли бисмо ми бити са свим без икаква листа, или би такви лист могао изаlazити једва један пут у месец дана на једном штампаном табаку. А од оних опет већина их почне још у ђачким скамијама, па таман кад је „дорастао до копља и до коња“, он забодe копље у ледине, па, ако је нешто свршио, „све на страну, а корист преда се“; ако није ништа свршио, што бива по најчешће, постаје моралним пролетером, из кога се рекрутују шарлатани, денунцијанти...

— То је за то, што наши родитељи не спремају децу, кад их шаљу у школу, за раднике него за господу, а и не разабарају, је ли им син способан за какву душевну акцију.

— Цео свет иде за тим, да има што више интелегентних људи.

— Интелигенција и госпоштина, за бога, још није све једно, то ћеш тек допустити. У нас је врло велика погрешка то, што ми држимо, да не може бити интелегентан човек, а да није — „господин“; док овамо имадемо доста „госпoде“ без интелигенције... Узми само то на ум, да се ни један „интелигентан човек“ није „понизио“, да буде, на прилику, бирташ, или трговац или... најслободнији човек на свету: економ. А толико имадемо примера, да су, на прилику, пропали трговци „пали“ на бирташе, па кад ни ту нису могли проконсати, или и прескочивши тај степен, а они одмах хајд' у „госпоштво“, те или постадоше општинским начелни-

цима, или есекоторима, или полицајцима, неки се, Бог ме, протекцијом или умешношћу и даље докoтурали. У нас немају ни појма о томе или се сматра за срамоту, да се један свршен универзитетлија може вратити у свој дом, те наставити посао оца свога, па орати земљу или копати винограде. Имамо на пример „вечитих правника“ доста, ал' и ти хоће да играју само господина. Или се и не мисли на то, да трговцу треба више од нешто капитала, што га је обично наследио или, можда, добио у мираз, и оно мало „знања“ трговачкога, што га добије у тако званим вечерњим школама, а чистећи преко дан пијацу испред дућана свога „шефа“ или прскајући лети патос у својој болти. Занатлија не ће да зна више од свог мајстора, где је изучио занат, економ више од свога оца. Тако ни у чему не можемо да издржимо конкуренцију странаго света, а овај употребио наше незнање и неумење, па нас експлоатише и уништава као зубача племениту биљку, као филоксера винову лозу.

— Ти би канда још могао бити ваљан економ, — примети Бранко више у шали, — кад већ знаш и за зубачу и за филоксеру.

— Шала на страну, Бранко. Ал мени се чини, да би се од мене могао истесати, ако и не какав практичан ма и мали Лоренцо Штајн или Некер, а оно ипак бар ваљан економ пре него какав префриган параграфлија.

— Падају л' ти те мисли на памет ваљда за то, што се видиш сада у овом обиму? Брате, ја се мало разабарам у економији, али толико могу да знам, да, пре него што поцури шира, мора да поцури по винограду скоро исто толико зноја.

— Знам ја то врло добро. Сећам се добро покојнога оца свога, како је тај умео ринтати и ра-

дिति. Кадгод бејаш код куће, водио би ме собом на сваки посао и говорио би ми, како се пита ради. Па сад се дивим мојој матери. Видиш, Бранко, моја ти је мати чудна жена. Права Српкиња мати! Никада та мени не ће допустити, да ја завириш у њену економију, од како је пало слеме на њено теме. Једва ће ми на питања моја тек овлаш поверити, како је испала на прилику берба, како пазар, колико је шљива за ракију натресла, и тако штогод. Ја јој се дивим, да она све то смаже сама. И ни паре дуга нема. Штогод видиш да је њено, све је то слободно и, што она каже, „божије па наше.“

— Па шта тебе гони, да, можда, ти прихватиш њен посао?

— Воља и осећање да сам способан за рад. Кад год сам код куће, све ме више жеља вуче мирном сеоском животу. Из читавог Хорација најпаметније ми се свиди оно његово: *Beatus ille, qui . . .*

— Опрости ми, али ја не замишљах у тебе појма о идилизму.

— Буди уверен, није то ни идилисање, што ме амо вуче, већ баш, ако ћеш право, практичност, . . . сушта практичност. Но немој опет да бркаш практичност с егоизмом. Ја, до душе, немам толико чувства за „општу ствар“, немам наклоности, да „исправим свет раменом“, да „плачем за туђим насилима“, и тако даље. То су све формалности, шупље љуске. Радити треба, радити! Па . . . чуј ме! Више народу користи, кад у својој средини има ваљана интелигентна човека, који ради онаки исти посао, од кога живи и он, народ, него од најсавршенијег агитатора, адвоката и ма ког иначе „господина“. Далеко је, дакако, од мене и помисао, да бих ја делио, ваљда, с народом своју муку; али да бих био учитељем у његовој најпречој потреби, радећи баш свој посао, то сам сигуран . . . Мој стари био је поштеп човек. Стекао је доста. Али да је умео, могао је и више. Човек се мора збиља дивити нацима старима, да су и толико прибрани, а без рационалног газдовања. Данас . . . данас се и за то тражи интелигентан човек, човек . . . не „господин“!

Бранку се побра није никад још таким показао. Више пута му је баш био и одвратан, што је „таки“, као што о њему суђаше „материјалиста“. Али га изненади његов пијетет према оцу. Бранко се сећа свога оца. Једва га је, до душе, упамтио, али и оно мало успомене не беше врсно, да и у њему изазове такав пијетет према свом родитељу. Мати му никад не хте о оцу причати. А што је кадгод начуо из разговора њена са братом својим, његовим ујаком, поп-Стеваном, то баш не могаше у њему изазвати безусловну послушност према петој божјој запове-

сти: „Шти оца твојега . . .“ Он зна само за матер своју и више ни за какво добро.

— Да, и опет велим, — узме опет Јован — што више свесних економа, земљорадника, трговаца, занатлија, то више слободе и благостања. Без материјална напретка и добростања, чему књига, чему просвета, чему живот? А ми смо се свим радом својим далеко удалили од пута, који овамо води. Ми имамо књижевника, уметника, наученика „јевропскога гласа“. Ни дај боже штогод против тога! Али ни најобичније најпотребније оруђе, рано, нашем најмногбројнијем раднику: ратару не правимо сами, него бог те пита од куд морамо да набавимо. Аллати наши за најобичније наше потребе носе на себи туђински печат. Ми све морамо од туђина да набављамо за своје рођене паре, а парѝ мало, док потребе све веће расту. Ми ћемо поред све примљивости према свему, што је напредно, морати као народ банкротирати, т. ј. на једаред ће „друмови пожелити Срба . . .“ А историја ће да пева ил кука над њима као над старим Римљанима и другим пропалим народима, поред свег нашег толико хваљеног родољубља, као што ни Ромуловим потомцима не поможе ни Јустинијанов *corpus juris*.

— Јоване, — насмеја се већ Стајић, — мени се чини, ти у мамурлуку свом обично гледаш све на црне наочаре.

— Увек, — одговори онај живље, — упамти, увек тако! То је моје *ceterum censeo*. Догод ми будемо из школа излазили као господа, а не као радници, увек ће нам кола ићи на еро. То је само истина, а не црне наочари, упамти. Нова омладина је ухватила ту истину . . .

— Сви ми, штогод учимо, учимо за народ. Наша је интелигенција, или баш ако хоћеш госпоштина, збиља, свезана с народом као мало где, па . . .

— Фраза! . . . Ја што учим, учим себе ради, као год и ти и други и трећи. Кад кажем, да бих био на селу учитељ народу, то стоји: јер ја, као интелигентан човек, знаћу и умећу боље удесити свој рад, те ће моји сељани имати прилике, на кога да се угледају ако хоће. Тако продире у народ оно из књижевности. Мислиш ти, да би му ишта помогло, кад бих, ваљда, удесио јавна предавања, па им поповао, како ради немачки или инглески сељак или овај или онај спахија, који има хиљадама ланаца земље и према томе и опрему. Кад видиш, како народ лако прима моду, немој мислити, да би он то примио, кад би му се теоретски о томе предиковало, а да не види то од нас својим очима. Престанимо ми радити, што не ваља, па не ће народ имати у кога да се угледа; а почнимо и ми паметније са собом, да видиш, не ће ли и он окренути на боље.

Ако ми не верујеш, иди ма у које село, где су Срби помешани с Немцима. Јест да Србин устукне испред Немаца; али то је само у први мах, јер је Немац већ дошао онакав, какав Србин постане тек, кад се од њега поучи. Ал' који Србин остане, тај издржи конкуренцију његову и буде бољи од учитеља свога. Па ко се опет смотава и сели него Немац, те хајд' даље као гусеница. Србин је одмах створен као лептир, никад гусеница. Несрећа је по Србина сељака то, што се он, кад једном пропадне, тешко подиже, јер, канда, и не мисли више, да буде економно слободан; те, пошто не може да остане од срамоте у свом јату, тумарне бог те пита куд, па се изгуби. Наш је сељак, где су Срби неизмешани с туђим елементом, комотан: ради једва, колико му треба, па је површан, те, канда, не схваћа озбиљно конкуренцију у раду, јер су међу собом сви једнаки; а чим дође јачи од њега, он подлегне, и то... не, што он нема својства, да не буде површан, него што је запао у благословене крајеве, па му није никада ни било до невоље, да та својства своја изопштрава. Ми све вичемо: „Учимо народ! Поучавајмо га!“ А све то, што ми учимо, врло мало користи баш народу, маси народа. Ми учимо медицину, па тражимо вароши, не ће нико на село. (Ја не ћу да пребацујем штипендистама, као што је то у нас мода, што бајаги „не раде за народ“, а школовали се о „народном“ новцу, јер исти тај грех посе на души и остали.) Ми учимо јуристерај, да „бранимо народна права“; а ја, бога ми, видим, да се и наши народни браничи, „поборници“, наплаћују од народа исто толико правично или неправично, као и они, који се не хвале, да „раде за народ.“ Свештеници, које му драго партаје били, траже што бољу парохију. Ти и твоје колеге дали сте се на професуру, па ћете и ви лепо тако да спремате омладину на господство. Једино се клањам учитељству народном. Ко је свестан учитељ, а ја бих рекао, да су народни учитељи већином такви, то је прави мученик народни. Што свеснији, то већи мученик. Ја, видиш, не бих то никада могао бити. Па кад то не могу, а видим шта други раде, не могу ни ја бити бољи...

По толики пут заподео се међу друговима такав разговор. Мисли њихове имају, до душе, своју извесну цел, али су још увек без одређене сталности. Прелеће се ту с једног предмета на други, и, да-како, често долазе у сукоб сами са собом. То ништа не смета, да опет сваки своје назоре брани најодушевљеније. Ћачка слобода, неограничена у идејама, као да им још не да, да им се кристалишу појмови о слободи и друштвеном поретку, о приликама, у које могу запасти и према којима ће морати удешавати свој рад и своју снагу. Бродови живота њихова несусе још навезли на отворено море, где борба за живот као вихор диже и ваља вале то себичних страсти то племенитих смерова. Интереси њихови несусе још нигде сукобили. Неје се још ни једном дала ни прилика, да један другому, можда, спасава живот или, што данас често више вреди, потпише меницу. А што овај или онај овому или оному кадгод учини какву услугу, то је још увек она идеална несебична младићка, ћачка љубав, која их привлачи.

Тако Јован и Бранко гледају у отворено море, у јаван живот свој као ћаци са самопоуздањем, које појачава само снагу и наду млађаних душа и приличи њихову добу, а и не слуте, колико ће се весала поломити на узбурканим валима, што их тамо чегају.

Ако им се назори о свом бићу, о позиву својем у животу и не подударају, ипак им бродови стоје још мирно један поред другог у тихој луци, у којој се и један и други озбиљно спремају, да сваки својим путем отисне свој брод на то море. Па руку на срце, обојица савесно кроје једрила за пловидбу и кују котву, која има кад тад да их овде или онде заквачи на пучини будућега живота. И нанесе ли им кадгод струја бродове на супротивне стране, па им се тако и путови укрсте, не ће зар један на другог, већ један поред другог. Запитаће се за јуначко здравље, поздравиће се као добри пријатељи. Па ако и не узмогну опет напоре, знаће обићи матицу, која би их увукла у вртлог, где би могли замутити своје идејале...

(Наставиће се.)

ЧИКА ЗОРАН.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ ГЛУМАЧКОГ ЖИВОТА.

ПРИЧА М. К. Д.

(Наставак.)

Унце се почело клонити западу, наступало је благо и тихо подвечерје, кад чика-Зоран ступи на мала авлиска вратаоца свога ста-на. Чело му се разведри, кад угледа своју јединицу,

чилу, здраву, у оном детињском невином задовољству. Баш се пужала на велики дуд, чија се сенка у авлији далеко опружила.

„Цветко!“ — довикала је газда-Данићевом сину,

који је већ на дуду био. — „Прво ћемо набрати за чичу и тетку па онда за маму и за нас“.

Чика Зоран хтеде да јој узвикне: „А за бабу ништа, а?“ Али се уздржа, јер се бојао, да не би пала са дуда од изненађења.

Деца га нису приметили те је тако неопажен посматрао сваки предмет у дворишту, као да га бог зна како дуго није видио. Из груди му се оте тежак уздах те тихо прошапута: „Еј ала је леп тај домаћи живот!“ Премишљао је за тим о свом положају, сравњивао своју тренутну славу, која тако опија за тренутак и која за тај један тренутак заноса после откида парче по парче од рођенога срца па га прождире, да се наплати за своју великодушност! Сравњивао ју је са тихим домаћим животом.

„Не, не!“ — шапутала су му уста. — „Лепо је глумаштво, да, леп је занос, слава, али мени изгледа све то као нешто несавршено. Мора да је код других народа позориште друкчије, ја не знам, али — нешто ми фали, ја не могу да будем потпуно задовољан.“ За тим климну главом те опет настави: „Доцкан си ти почео, мој Зоране, није то за тебе! Па зар сам ја збиља неспособан, да у свету, тој правој позорници, играм, ма и споредну улогу —“

Ко зна, докле би чика Зоран тако још резонувао, да му поглед не паде на његову Јелчицу. Он се трже. „Свеједно!“ — рече даље. — „Позорница је и једно и друго! Ја на својој добијам у накнаду бар неколико заносних, блажених тренутака, а колико има бедних глумаца на оној другој позорници, свету, којима се исто тако раздире срце, па без икакве награде?“

Као лака веверица скакала је Јелка са гране на грану. Кад је хтела успети се баш до њега на највиши врх дуда, Цветко јој пружи руку, као да би јој помогао, она га лупи, шалећи се, по руци, а Цветко трже руку те је целу стрпа у уста, гледећи при том доста блесасто у ваздух.

„Шта је то, Јелка?“ узвикну чика Зоран, који се тргао из заноса. „Зашто га бијеш? Срам те било! Зар је то лепо, а?“

Све је то чика Зоран изговорио врло строгим и озбиљним гласом, сакривајући ипак осмејак на лицу.

„Не боли то мене ништа, чика-Зоране; Јелка се само шали, бога ми, ништа не боли!“ — бранио је Цветко.

„Ти си добро и честито дете а она је стовраг и обешеча! Доле се вуци, ти, ти, ти, уф, канџа ће ме ударити!“

Когод познаје „Старог баку и његова сина хусара“, одмах ће познати, да чика Зоран већ сад игра улогу „Првенка.“ Деца, наравно, то нису опазила, те нису знала, да ли се чика Зоран шали или љути.

„Не љути се, бога ти, Зоране!“ Зачу се Дани-

ћев глас, озго са прозора! „Здраво! Добро дошао! Па ти тек тако бану а ником ништа и не јави.“

„Помоз бог, господар-Данићу!“ (Чика Зоран, од како је глумац, зове свакога презименом). „Ето дођох, послом.“

„Е па добро дош'о! Ето сад мене доле, у собама је запара. Стано! Снеси дер мало мученице под дуд, ту је Зоран!“

„Хоћу, Јово, одмах!“ одазва се госпоја Стана из бог те пита које собе са улице.

Међу тим су и деца стала силазити са дуда. Обоје су стајали на једној грани, равно једно према другом. Цветко се загледао у свога оца на прозору а при том је зинуо; Јелка га наједаред лупи руком по отвореним устима а ова пукеше, као кад се дланом о длан лупи кеса артије, напуњена ваздухом.

Цветко, у место да се ражљути, од срца се стаде смејати, а Јелка дотле већ слети са дуда на земљу, као тица, па погледав горе узвикну му: „Боље пази, како ћеш стати, а немој се заблејавати којекуда. Но, силази! Скочи, ако смеш.“

Цветко, овако изазван од Јелке, погледа на земљу, и ма да је високо било, скочи, Јелка му припречи, ухвати га обема рукама за раме, па гледећи у његово, зажарено и застрављено лице, стане га исмевати: „Где, зар си остао жив?“ Дохвати га онда за руку, па с њим заједно, марширајући по војнички, пођоше чика-Зорану, да га пољубе у руку.

Чика Зоран, стари војник, гледајући Јелку тако чилу, и живосну, промрља у себи: „Еј, да је, којом срећом, мушко, та би била сигурно ђенерал у војсци!“ Пошто га деца пољубише у руку, пољуби он обоје у чело, љушну лако Јелку по глави па се онда обрне Данићу, који му се приближавао.

„Па још једаред добро дошао!“ пружао му је обе руке господар Јова. — „Дед седи, човече, твоја жена отишла, баш пре четврт сата, у болницу до онога болесног глумца. Срео сам је на путу.“

Седоше.

Госпоја Стана донесе на великом послужавнику стакло са чистом ухлађеном сремском шљивовицом, коју ни Данић а ни чика-Зоран нису баш мрзили; све то метне на малу клупицу под дуд; после поздрава са чика-Зораном оде и газдарица, да и даље надгледа по кући што треба.

Пијуцкајући и пушећи у лепој хладовини под лиснатим дудом разговарала се два стара добра пријатеља. Данић је причао Зорану о трговини, о којој овај није ни појма имао, а чика Зоран опет Данићу о позоришту, у којем се опет овај није ништа разумевао; па ипак су њих двоје једно друго пажљиво слушали и шта више и саветовали се узајамно.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Данић се баш из петиних жила упео, да Зорана одврати од најновије му намере.

„Немој, брате, да си луд!“ доказивао је Данић.

„У свету свуд има по нешто, што човек мора отрпити, није ни у трговини друкчије; главно је, да је теби савест чиста. Иди, молим те; а за ким се данас не говори? Како би ти дао оставку? Оно истина није плата за то бог зна каква, али ипак и то је поможено. Десет форината је ипак закрпа; ти имаш дете, за које ти се ваља старати! Што велиш, да ти подмећу, да си крадљивац, то нека те није ни брите, твој рад подлежи ревизији и контроли, а ту треба да је све у реду пред твојим претпостављенима; а што би се ти освртао на то, што говоре твоји непријатељи! Па зар ти баш у очи рекоше, да си крадљивац?“

Чика Зоран, који је до сад све спуштених очију слушао, погледа Данића оним значајним погледом, који означава резолутност и највећу сигурност, па чврстим гласом отпоче:

„Не, то нису; јер да се ма ко усудио, та реч била би му последња!“ За тим стаде мекше и као невољно говорити: „Али ти не знаш, мој пријатељу, ти не знаш тај глумачки свет! Ствари, које немају никакве вредности, на које се човек не би ни осврнуо, знају ти људи да направе тако важним и великим, да им се дивити мораш; напротив, оне ствари, које неког значаја у себи имају, за које се цео свет интересује, па чак и онакве ствари, за које би се и они, по свом позиву, морали интересовати, пропуштају онако олако, као да се нису ни збиле, и као да и не постоје. Па онда има још нешто. Видиш, ми писмо на једном месту, него путујемо, и ја у сваком месту морам да слушам поново једне те исте увреде. Истина је, да сам ја у стању, њихове — клевете у лаж утерати чистим мојим рачунима, па ја то чиним, али шта то све помаже? Рачуни се обелодане у новинама, које ни десети ни стотинити не прочита, а ја остајем у очима осталог света варалица и крадљивац! Не, не, не ћу више! На част им! Због тих кукавних десет форината не живим добро ни са мојим друговима, а ни са публиком! А, не. Ма како, да сам сиромаш, не ћу да ми се име, па ма и привидно, каља —“

У тај пар кроз мала авлиска вратаоца пропусти госпођа Перса, жена чика-Зоранова, господина Хаџи-Антоновића, са речима:

„Изволите! А гле, ту је већ мој Зоран!“

Данић и Зоран одмах скочише, пођоше им на сусрет и поздравише се узајамно. Данић понуди Хаџи-Антоновића у собу, али он не хтеде, него предложи, да сви остану на пољу, где је врло пријатно било.

После неколико пријатних речи са Данићем окре-

те се Хаџи Антоновић чика-Зорану те му врло благим речима саопшти одлуку одборску, којом се њему поверава економска служба код српског народног позоришта на место Мргодића, који да ће по суду лечничком тешко више устати са болничке постеље; рече му даље, како одбор потпуно поверење поклања њему, и како се нада, да ће и на даље, као и до сада, тачно вршити своју дужност.

Благо лице и позната пријатност Антоновићева учинише те се све намере чика-Зоранове преокренуше. И нехотице погледа Данића, који га је весело погледао, као да би му рекао: „Но ето видиш; шта си луд, човече!“ Погледа на своју Персу; она је стајала на прагу своје ниске собице па кад је чула речи Антоновићеве, потекоше јој сузе од радости, што њенога мужа тако одликује.

Чика Зоран не умеде за дуго ништа да одговори. Прихвати руку, коју му је његов претпостављени пружио; у грлу му застала реч, коју хтеде да изусте, два три пута гутну, очи му се наводнише, и једва што кратко промуца:

„Поверење ваше и славног одбора не ћу никад на зло употребити; бићу вам до века захвалан и трудићу се, да се покажем вредан вашег поверења и одликовања.“

Узајамни стисак руку рекао је све остало.

„Па збиља, како је јадном Мргодићу од јуче?“ — запита Хаџи Антоновић госпоњу Персу.

„А сам ће бог знати, господине. Зло је, врло зло! Кукавац! Мора да је сиромаш јако озебао, кад му нема тако дуго помоћи. Ја идем сваки дан, да га обиђем, али бога ми све горе па горе. Сутра ћу опет отићи, ал мучно да ћу га жива затећи. Тешко ми је, знате, кад помислим, да јадник нема никога свога. Еј, еј!“

„Сиромаш Мргодић!“ додаде Антоновић и, као да хтеде прекинути тај тужни разговор, запита: „А збиља, где је ваша Јелчица? Јуче сам је видио. Велика већ девојка.“

„А, деца расту“ — одговори брижна мајка. — „Особито то наше дериште баш, што но веле, илџикало. Нико не би рекао, да јој је тек четрнаеста годинница; као друго од шеснаест.“

„Нека је жива и здрава. Још мало, па ћемо ми њу у глумице. Дете је врло разборито и живахно.“

Данић погледа бојажљиво у Зорана и Хаџи-Антоновића, као да би им рекао: „Не дирајте ми у то дете!“

Госпоја Перса сва претрну, кад чу те речи Антоновићеве. Она пије марила глумачки сталеж, што јој је мужа отргао; па сад још зар и јединицу? Не смеде у тај пар ништа рећи, само је ломила, своје радом измучене суве руке.

Чика Зоран хтеде рећи: „Не дао бог, да буде глумица“, али му паде на ум, да ће то све, што се сад говори, бити и проћи; а да не би увредио свога претпостављеног, рећи ће тек као одобравајући:

„Боже здравље, треба још неколико година да протече, док би постала способна за глумицу. Још је врло млада, а ја не верујем, да ће икад имати и дара за то.“

„О, ја бих већ имала дара,“ зачу се Јелкин глас озго са стаје.

Сви погледаше горе и спазише је, где у нарамку држи и Цветку додаје силество опраних и на тавану осушених марамица, белих реклица и других ситнијих ствари, које је она сама још јутрос рано опрала и прострла да се суши.

Сви се у први мах насмејаше тој детињој безазлености и том самопоуздању, а Јелка се мало застиди сва поруменивши; па као да би се поправила, додаде: „Бих, бих, бога ми!“

„Имала би дара?“ поче Антоновић; „а како ти то мислиш, чедо моје?“

Јелка остави у собу скупиљене ствари па приђе Антоновићу; гледала га је смело својим лепим, великим плавим очима, и на поновљено питање, како мисли да би имала дара, стаде доказивати:

„Јер ја знам на памет све песме, које се певају код нашег позоришта; па онда знала бих вам сад играти неколико улога. „Шумску ружу“ знала бих вам од речи до речи; па и оно, што говори „Дедица,“ и стара „Катица,“ и „Мирко“ и онај други стари „Вучић,“ отац „Мирков,“ и то све без погрешке —“

„Доста, доста, не брбљај којешта!“ осече се доста осорно чика Зоран. Познавао је он добро Хади-Антоновића; знао је како је то велики ентузијаста за позоришну уметност па се бојао, да му не би могао одолети навали, да Јелку образује за глумицу.

(Наставиће се.)

КЉИМЕК БОРУТА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПОЉСКОГА ЖИВОТА.
НАПИСАО ВЛАДИСЛАВ ОКОЊСКИ.

Нења спада у оно мало срећних села у Горњој Шлеској, која до данас одржаше своје пољско име. Ваља, до душе, признати, да ни земаљски већник, ни председник управе, па ни министар унутрашњих послова скупа с министром правде, никада не покушаше, да промене њено народно име. Ено Рацибожи, Љубљинице, Ољшови и друга места примише, барем у писању, силом германско крштење, ал' Нења остаде нетакнута. Јер то тек не можемо за зло узети, што је сиромашни језик земаљског саветника, не настав у својој азбуци носнога самогласника, заменио га течним сугласником, па од Nędza начинио Nendza. Међу тим је и земаљска влада драговољно пристала, да народу остане Nędza.*) нека је потпуно и неограничено ужива.

Разуме се, да се тим правом користио и Кљимек Борута, коме је породица, скоро читав век овамо, боравила у томе селу и била најбоље сведочанство, да то име селу са свим приликује. У тој је породици, на име, умрло од глади 15 чланова; ал' најславнији међу њима беше Вавжињец Борута, отац Кљимков. Кад је оно 1847. наишла глад на село, Вавжињец беше удовац без хлеба и рада, па хваташе ноћу под стрехом врапце, а дању на лепак врране и њиховим месом храњаше свога сина од десет година. Но, најзад, понестаде врабаца, а врране се опаметише, те очајни радник, кад не мога два дана

наћи детету хране, науми да се обеси. Него пролазећи мимо дворску зграду, спази на снегу месо од одеране лисице. Борута понесе месо кући, испече га, па како већ од неколико дана није ништа окусио, а дете је спавало, поједе он први, халапљиво, комад печења. Мало за тим осети ужасне болове. Домишљајући се, да је лисица отрована стрихнином, баци месо, отрчи за кућу, пручи се на земљу, па стаде, брже боље, јести снег са земљом, надајући се, да ће се тако излечити. Кад се дечарац ноћу пробуди, стаде га дрека и узе викати тату, ал' од тате ни гласа ни трага. Сутра дан га нађоше мртва за кућом. Нико се не би дао осолити, да је у његову стомаку могло што бити, па за то и рекоше сви суседи, да се смрзнуо. На то није имао ништа да каже ни окружни лекар, па морамо и ми пристати.

По очиној смрти пријатељ му, дворски овчар, Шимон Брест, узе Кљимка к себи у овчарницу и онде га држаше преко целе зиме, делећи с њим кору хлеба. Кашто беше оскудице у јелу, али по некада, особито с пролећа, кад овци скапавају, Брест их је немилице клао и својеки мастио бркове са својим храњеником. Лети навуче сила корења, па зими, обично, плете врло лене кошаре. Дечак је тако брзо научио код њега тај занат, да је, за кратко време, заслужио неколико талира и за њих купио себи гуњац, чакшире и две кошуље. Кад су овци пошли на

*) Nędza=невоља; изговара се Нења.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

папу, а нада све, кад им се више није хтело скапавати, рећи ће старац Кљимку:

Брајко, гледај да нађеш себи хлеба. Кад се нађеш у невољи, дођи к мени.

Кљимек се, плачући, отшуња у свом новом оделу, пође шврљати по селу, обнови познанство с неколицином дечака, а у вече се створи опет у овчарници.

— Ао, битанго једна! — Зине ражљућени старац, — ти мислиш, ваљда, да ћеш увек лежати поред мене као Бурек? Вуци се у свет!

Не толико заповест, колико чобански бич, што га Брест скиде с клина, убрза дечака, те овај отпири из дворишта без обзира. Већ почео да се хвата и мрак; скрије се, дакле, иза сењака, а кад се спусти ноћ, прилегне под стог и заспи. Но сутра дап, ако и јест старац пре зоре устао, не беше Кљимка ни од корова. Куд се део? Запиткиваше овчар сељане, запиткиваше људе с пута; беше их, који су га срели, ал' му нико не могаше право казати.

— Тврдоглав до ђавола! — гуњаше старац. — Лола једна, ни да писне, као да није код мене презимио. Можда је где год и умрло? Могао је доћи, проговорити, па би што и појео, ето сам заклао овна. Пси ће пождерати . . .

Уза све то, што се клање овнова у Ненђи морало на широко разгласити и бити врло примамљиво, млади се Борута не јави, као да је у земљу пропао. Брест се још дуго распитивао, најзад одмахнуо руком, па са свим престао о керлу говорити. Прође седам година. Један пут сретe дворски слуга овчара, па ће му рећи:

— Вратио нам се Кљимек.

— Какав Кљимек?

— Па Борута, онај, што је код вас презимио.

— Зар је овде?

— Па још какав клипац! Не би га познали. Погодно се за орача.

Брест не рече ни речи и оде у овчарницу.

Спусти се на сламу, па стаде премишљати. Обузе га нека мила језа, ал' се одмах пробудише у њему успавани осећаји гнева.

— Добиће по кауку, чим овамо завири, — шапу.

У тај мах уђе у овчарницу Кљимек. Збиља изгледаше кицошки. На њему црн прслук, из овога се помаљају рукави црвене кошуље, понда високе нове чизме, нова, плава капа на намазаној коси, у устима цигара, изнад ње, испод стињена носа, провирују светле науснице. Уђе он смело и стаде на праг.

— Morgen! — повиче јуначки.

— А зар ти не видиш, — осече се Брест, — да је ту слама? С цигаром ми улазиш!

— Бре, ја сам је у уста турио, а не у споп, — опре се Борута, као неправу му.

— Мичи се, да је дубље не турим.

Кљимек извади из уста цигару, поплуне је, па је, угашецу, спреми у џеп.

— Што ви, деда, мене тако гоните, као вука, — рече, прилазећи лагану. — Ваљда вам нисам ударио клинцe под нокте. А што сам отишао у свет, то сте ми сами казали.

— Казао! — љути се старац, — нисам те, ваљда, могао целог века у торби носити, да из ње хлеб једеш; док је требало, нисам ти хлеба кратио.

— А ко то каже? Но, кад се мора трбухом за хлебом, онда се нема куда.

— О, знам ја, постао си господин, па за то и ниси хтео да се распитујеш, да није стари где год скапао под плотом. Дабогме, такав господин, — то није Бурек, који одмах долети, чим викнем. Ђаво с глупацима! . . .

— Ја господин? Ваљда за то, што, после седам година, имам чиме да покријем голотињу. Не говорите у ветар. Да ви знате, по каквим сам се лествама пењао, да ви знате, колико се пречага поломило, док сам се попео . . .

— Од куда да знам? — рече Брест чисто одбровољен, навлачећи сабрану сару од чизме.

— О, можда ни вас није, у младости, толика невоља на муке метала, — вели с уздахом Борута, седајући на праг. — Месец дана нисам кашиком сркнуо, после сам једва могао неколико гроша на дан ишчепкати у руднику, у фабрици ми дали посла, док није престала, са станице ме протерали, што сам заспао, примим се најзад службе на мајуру, и ето, што је на мени, то ми је сва тековина.

— Мука је то, мука, — примети Брест, ал' сад већ не беше ни трага од зловоље.

Кљимку не требаше да буде баш оштар психолог, па да може, из последњих речи, увидети, да се старац већ престао кострешити. Елем, примакне му се ближе, извади из џепа угашену цигару и сисајући је, испреде пред очима Брестовим цело повесмо својих седмогодишњих пригода. Беху у њима све нити, из којих се тка жиће јадничко. Слушајући ту вечиту уду срећу сиротињску, старац је прекидаше час по мудрим саветима, којима га је невоља научила.

— А што се ниси држао рудника! — повиче најзад.

— Та, држао сам се, — одговори Борута, — док се не одвали комад угља, па ми не згњечи нос.

Брест погледа свога храњеника и, заиста, примети, да му је размрскана хрекавица на носу.

— Јеси л' дуго боловао?

— Два дана ми лопила крв. Али то је била шала! Него кад ми машина овај прст одгризе, онда ми ударише светлаци на очи, светлаци, богме!

Овчар у чуду загледа руку Кљимкову, на којој, заиста, не беше једнога прста.

— Па онда ме окупи глад, јер нисам могао да радим. Одем у апотеку по маст, ни фенига да попусти. Мишљах већ, да сам себи дођем главе. Још да је и то! Али једном дођем у фабрику, стојим, а оно штене, онај Борн, пушта железно у жлеб; некако прене и *durch* до кости ми опали, лопов, ногу.

Изује чизму и одслони на листу широк ожиљак, где је опрљен.

— Међер се склепало на тебе са свију страна, — прогунђа Брест, па стаде нешто цуњати у слами под узглављем у постељи.

— Та, по! — рече Борута, — ваљда је сад већ крај. Ни ђаво не може да ме дочена, јер му се извијем.

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Међутим стигла је — радуј се, ликуј и поиграј са мном заједно, српски сине, јер је стигла стара она руска књига из Петрограда! — Још ћу само да поменем с две три речи једну јако распрострањену по књигама причу о кнезу Лазару и његовом слуги, па ћу онда бацити све на страну и потражити у тој књизи страну, која се нас тиче.

Поменута књижевна прича, као што ју је Рави Јосиф бен Јошуја (рођ. 1496. у Авињону од јеврејских родитеља, који су били изгнани из Шпаније, а после се настанили близу Ђенове) савременик Леона (Лави) Х., Лутера и Карла V., по свом начину испричао, а Бјалоблоцки с јеврејског на енглески („*The chronicles of Rabbi Joseph ben Joshua ben Meir et London 1836.*“) а г. Стојан Новаковић теби, Србине, за љубав још г. 1878. на српски превео, гласи у том преводу овако:

„У тим данима (на врху стране стоји: Амурат узима Бугарску 1370.) сјединише се Лазар деспот, кнез од Србије, и Марко, кнез од Бугарске, и неколико кнезова од Албаније, и сакупише војника, колико је који могао. И изађоше, да се боре против Амурата и ставише се у бојни ред према њему; али они бише потучени од њега и попадаше мртви на бојишту. А Лазар деспот би ухваћен жив, и они га одведоше са собом и у крви га предадоше гробу. А Мурат узео предео Бугарску из руку необрезаних у време 1370. године. А један од робова (заробљеника) чу, да му је господар Лазар, кнез од Србије, погубљен, и то га веома на срцу тишташе. И једног дана он ће рећи: „Данас ћу да умрем и ја заједно с Амуратом, који је убио мог господара.“ И он продре близу њега и узео мач и гурну га њему у трбух; и њих обојица умреше у то време. И Амурат влада 23 године, и у крви сиђе у гроб године 1373.; а син његов Бајазет уста на Солимана, брата свога, и уби га, и влада се учврсти у руци његовој. А Бајазет беше добар јунак, и он је мерио кораке ногу својих, и зову га до данас Хидрин Бај. (§. 330. с. 248.)

И после смрти Амурата, његова оца, скупи он војску и пође на *Марка, кнеза од Бугарске*,*) да освети смрт свога оца. И започео битку близу места, где му је отац био убијен, и *Марко* би потучен од њега; и Марко и великаши, што су били с њим, осташе мртви на бојишту. И Бајазет Турчин узео сва утврђена места, што их је у то време било у Бугарској и т. д. (§. 331. стр. 249. Лондонског издања.)

И кад смо на истоку, да поменем одмах овде грчку хронику у стихових, која носи наслов: *Ἱστορικὸς χρονικὸν περὶ τῆς τῶν Τούρκων βασιλείας* и која је штампана у *Bibliotheca graeca mediæ aevi*, ed. Constant. Sathas I. Venetiis 1872. 245—268. Из те хронике Јераксове, који је био велики логотет велике цркве Цариградске, и коју је хронику издавалац извадио из рукописа, довршеног 9. нов. X. индикта 7105.—1596. г., саопштено је мени дотично место са стр. 246. и 247. од стиха 76.—100. добротом и љубављу поменутог г. Стојана још г. 1877. 23. августа, само је „саопштавајућа“ љубав његова заборавила, да уз грчке стихове приложи и српски превод тих стихова, претпостављајући ваљда, да сам ја још у ђимнасији научио грчки језик, као што си ти, српски сине, научио, те сад ниси само и не зовеш се само добар Латин, као што си се некад звао, већ и добар Грк. Но пошто сам ја у овом другом језику само дотле дотерао, да могу срицати грчки, и то потешко, то ти не могу казати, како би стихови они о кнезу Лазару и његовом верном слуги у српском језику гласили, а да овде исписујем слово по слово стихове те у ориџиналном језику, то опет ја нећу, — и нећу и не могу, и то нећу, јер нећу да се мучим преписујући и у преписивању мотрећи на оне грчке знакове; а и не могу, — та зар не видиш, да хоћу да свиснем од грозничавог нестр-

*) На стр. 243. (§. 322.) пише Рави Јосиф тог Марка: *Margo Zarnobichio prince of Bulgaria* (кнез од Бугарске), а ти већ знаш, да је то Марко Краљевић.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

пљења, које ме обузме, чим погледим на ону руску књигу, у којој је описано оно хожденије Пиминово у Цариград г. 1389. Казао сам ти, у којој печатаној књизи и на којој страни те књиге и од ког до ког стиха треба да читаш па да знаш, шта је Јерак казао о смрти кнеза Лазара, и како га је слуга његов дивно осветио, па потражи у тамошњој универзитетској библиотеци означену књигу и прочитај то место у ориџиналу и кад прочиташ својим очима, онда веруј, а иначе не веруј ником: ни Стојану, ни мени! А остали, који не знају и не разумеју тога *скупога* језика, нек се задовоље с уверењем, да се причање Грка Јеракса не разликује јако од онога причања Јеврејина Рави Јосифа, сина итд.

У исто време, кад је путовао по свету тај Јеврејин Рави Јосиф, живио је на западу епископ Павло Јовије (Paulo Giovio) и писао је много о турским царевима и о турским стварима.

У књизи једној стародревној, печатаној у Млечима г. 1560. трудом неког Санзовина, нашао сам састав: „*Informatio di Paulo Giovio Vescovo di Nozeria a Carlo V. Imperadore*“, и сад ми је жао, што из тог састава нисам г. 1872. исписао више но само ово и овако:

стр. 73.: et Marco Craiovichio Signor di Bulgaria — „perche il Signor Lazzaro Despoto di Servia et Marco, Signor di Bulgaria. — — Per la morte del Despoto Lazzaro, resto sdegnato uno schiavo di nation Serviano, e per vendicari la morte del suo natural Signore, si delibero morir con fama d' animo egregio, e cosi pigliando il tempo con un pugnall (пичал) ammazzo Amoratee.

Bajazeto I. subito fece grande essercito contra al S. Marco di Bulgaria etc.“

Филип Лоницер у књизи, штампаној у Франкфурту на Мајни г. 1578., том I., пише на листу 11. на другој страни исто као и Јовије и Рави Јосиф, а наиме, да је кнез Лазар у боју, у који се, здружен с Марком, бугарским деспотом, и с неким арбанашким кнезовима и велможама, упустио против Турака, ухваћен vitam in carcere finivit, cujus indignam necem servus, natione Triballus, ejus cliens, vindicare ingenti animo ausus, quamquam se sciret certam mortem adire, Amurathem tamen pugione transfodit. Praefuit Amurathes rebus Turcicis annis 23. Perit a Ch. 1372. Bajazethes — patris caedem vindicaturus, initio Imperii valida statim manu adversus Bulgaros Serviosque movit, eorumque duce Marco despota cum universa Bulgariae nobilitate caeso, universa ea ditione potitus est.

Неки професор Бечки, који је с послаником Јаћимом Синцендорфским пошао у Цариград, описао је тај свој пут у латинских стихових и опис

тога пута: „*Iter byzantinum Henrici Porsii*“ штампан је у Франкфурту г. 1583. Из тога, не баш појетичног и нимало значајног, путописа прибележио сам ова три стиха:

„Despota (Лазар) captus obit, cujus (memorable) servus
„Ulturus dominum, certique pericula spernens
„Supplicii, ferrum Regis sub pectore condit.“

A Don Constantino Mosachi, Албанез, прибележио је у својим мемоарима: „Lazaro (Despoto di Servia) fu preso da Amurat Principe de Turchi e fatto morire, per la cui morte volendosene vendicare Milos (Cubilovich) con un pugnale uccise Amurat e fu morto lui.“ (Hopf, Chroniques etc. p. 306.) Да је и Михаило Константинов из Островице (Јаничар) знао за то књишко причање, види се из овог места: „— тада је цар Бајазит скупио војску против *Марка*, бугарског кнеза, сећајући се смрти свог оца, јер је тај кнез био у помоћи у рату кнезу Лазару; дошао је дакле на оно поље, где је отац његов Мурат био убијен. Ту је Бајазит бугарског кнеза свом војском бугарском и српском разбио и убио.“ (Гласник, књ. XVIII. 80.) А да ли је за то знао и онај хрватски летописац фра Иван Томашић, који је двапут прибележио ово: „Anno Domini 142V (?) Turche in Cosovo profligati sunt per *Marchum Chraglevich, comitem Bulgariae, filium Vulcoasina et per Debelak; in eodem conflictu trucidatur Turchorum imperator et in eodem campo sepultus est, ut cernitur videntibus*“ (Архив IX. 16.) — то се не зна. Но кад бих хтео још даље терати траг тој књишкој причи, не бих био готов ни до сутра, а ја сам рад још данас да са свим свршим или завршим ову расправу. С тога ћу само још да ти прикажем, санани Србине и српски сине, дотично место из историје катедрадне цркве Загребачке, коју је пре стотину и неколико година земљак Павићев, каноник Валтазар Адам Крчелић списао, но од које је само први том in folio издао.

На стр. 137. вели Крчелић: „*Marci Kralievich adeo ad hoc usque tempora cantillenis celebrati, a gente Valachica (а под тим влашким пуком мислио је он тебе, Србине и српски сине.) ut eorum convivium vix videris, quibus eum non continent; nec iter facile faciant, sine Marci cantu et praeconiis, haec brevis modo fusior alibi narratio. Erat Bulgarus, Graeca fide plenus (дакле твој Марко Краљевић, Србине и српски сине, био је, то јест, он није био, као што то ето сам Крчелић, претходник пок. Месића, г. Рачкога и пореклом правога Влаха али данас живосног Хрвата Смичикласа, признаје, да није био Шокац, већ Бугарин, и то жесток источњак, а пошто је био Краљевић Марко тај и такав, да је био, као што га даље карактерише исти тај каноник) inconstans, varius. Nunc Amurathi adhaesit III. ut a*

Genensibus fuerit impetitus. Sed his quoad vincebant se dedit, victos ad Abydum deseruit, nec Amurathis amplius gratias meritus. Adempta Servia, sive superiore Mysia Christianis, et Lazaro Despota capto, Marcus ulcisci mortem Lazari cupit, percussus pugione Amurathes interipit, Bajazethes Interfecto successit, qui 1374. Marcum Kralievich Bulgarorum regem proclamatum cum universa sua Nobilitate proelio delet. Ita Chronicon Turcicum.“ Да ли се то „ita Chronicon Turcicum“ односи на све оно, што се почињући од: „Erat Marcus Kralievics Bulgarus, graeca fide plenus, inconstans, varius etc.“ рекло, ја управо не знам, али чисто бих волео, да се и на те речи односи, јер ако се не односи, ако оно није рекао Турчин ни турски хоџа, већ кршћанин и кршћански угледник — онда, — онда нама источњацима нема помоћи и ко да нама помогне, кад смо ми graeca fide pleni, тако непостојани и нестални и недоследни и тако се сваки час мењамо и промењујемо, а они, потомци и питомци Илираца и васпитаници римски, тако су чврсти и постојани и непроменљиви, па ако и промену кад што, променуће само длаку и име, али ђуд никако! Па кад се они не мењају и неће да промену ђуд, не мењај ни ти, Србине и српски сиње, па ћеш се бар у том погледу изједначити с њима! Не дај брашно за шљиве! Најпосле шта се тебе тиче Марко Краљевић, кад ето толико њих тврде и уверавају, да он, што се народности тиче, није био ни Хрват ни Србин већ Бугарин, те се бар у том погледу сви: и Јевреји и Грци и Турци и Латини и Арбанаси љути и љући од њих Хрвати, равини и фратрови, па и саме појете, међу собом слажу. Па кад се поред свега тога још сетиш и на оно, што је Василије Петровић, митрополит Црногорски за краља Вукашина и нацију, од које је био он, — а кад он, онда и син му Марко, — изрекао још г. 1754., и на што сам те већ једном и баш у овој расправи подсетио, онда се можеш, а и треба да се и сам, разуверивши се претходно, увериш, Србине, да је Марко Краљевић био Бугарин и да се по томе не печалиш много, кад читајући историју катедралне цркве Загребачке прочиташ оне горе преведене речи: „Erat Bulgarus, graeca fide plenus, inconstans, varius etc.“ И тај Бугарин Марко — прича се у тој књижевној причи — дошао је у помоћ кнезу Лазару, и они са још неком арбанашком господом одупреше се и бише се жестоко с Турци, но не беху сретни у том боју с Турци, јер Турци ухватише српског кнеза Лазара, ухватише и смакоше га; а слуга његов, веран слуга његов, желећи свога господара, славнога кнеза Лазара, и тај слуга Лазарев, ком само Албанез за име зна те каже, да се звао Милош Кобиловић он, и да је био

зет кнезу Лазару, прободе пињалом од појаса цара Мурата; а Бајазит, син Муратов, освети на Марку Бугарину, помагачу Лазареву у боју, смрт свога оца и т. д.

Ето, тако се — или тачније — и тако се негда причало у књигама јеврејским и грчким, латинским и талијанским, пољским и чешким о смрти српскога кнеза Лазара и турскога цара Мурата.

А Игњатије Ђакон, који је г. 6897.—1389. са својим архијерејем Михаилом, епископом Смоленским, пратио Пимина, митрополита Московскога, у Цариград, прича овако:

„Таже отуду (од Пандораклије) поидохоми ко Царюграду въ сандалияхъ въ четвртокъ на рождество Иоанна Предтечи (24. Јуна); и наутрие въ пяттокъ (25. Јуна) пловуше, минухоми Діополь градъ; въ суботу (26. Јуна) же обѣдахомъ на усть рѣки Сахара, въ неделю (27. Јуна) же минухоми градъ Дао(ф)нузій, и Кароію градъ. Таже пловуше придохомъ во градъ Астравію, и тамо пребыхомъ питающе вѣсти о Амуратѣ царѣ: бяхе бо въ Турској державѣ, и мятежъ бысть велий и смущеніе много: бяхе бо преже насъ турскій царь Амуратъ пошелъ ратию на Сербскога царя Лазаря, и слышано бысть, яко на Сѣимѣ (?) обоу убиша. Преже Амурата царя убиль лестію вѣрній слуга Лазаревъ, именемъ Милошъ, и въ той часъ Турки поставиша царемъ Баозита, сына Амурата царя, и паки Турки превозмогша, и яша Сербскога царя Лазаря руками, и князей его, и воеводъ его, и бояръ его и слугъ, и все воинство его; овѣхъ избиша овѣхъ же руками яша. Повелѣжъ Баозитъ царь Турскій Сербскога царя Лазаря мечемъ посѣци. Бысть же сія битва въ лѣто 6897 на мѣстѣ зовомое Косово, и убоившесь мятежа и пусти Пиминъ митрополитъ черныца Михаила, а Михаилъ епископъ смоленскій мене *Игнатія* итд.“ И ово сам исписао данас дне 19. Марта 1888. из оне руске књиге: „Рускій времянникъ сирѣчь Лѣтописецъ“ I. ч., печатане 1790. г. у Москви, у који је временик уврштено „Хождение Пимина Митрополита в третіе во Цариградъ въ лѣто 6897.“ од стр. 241.—260., које је хожденије описао сапутник ђакон Игњатије или други ко (у 133. примедби к V. тому „Исторіи государства російскаго“ од Карамзина стоји: „а Михаилъ Епискупъ Смоленскій (отпусти) мене и *Игнатія*“, а у временику пише: „мене *Игнатія*“) од сапутника Пиминових; а за књигу ту руску, у којој је то хожденије, зато сам толико молио и мољакао, писао и дописивао чак у Петроград, и зато сам толико благодаран г. Сырку, који ми је неки дан послао ту књигу, што у тој књизи вести оне дознане у Астравіји о Мурату и Лазару и Лазаревом слуги Милошу, и поме-

путим Игњатијем записане, нису слите и смешане с расказом Константина философа о тима лицима, односно с казивањем руских хронографа, као што је на другом месту учињено (ч. А. Попова Обзоръ Хронографовъ руской редакцији, ив. II. стр. 50.). Ако дакле исписано из рускога временика место садржи речи рускога ђакона Игњатија без примесе, онда имаш, Србине и српски сине, у тим речима најстарију и прву вест „о цару Мурату и кнезу Лазару и о слуги Лазаревом Милошу, који уби цара Мурата, и о сину царевом, цару Бајазиту, под ким Турци продужише бој на Косову и победише, и ухватише вел. кнеза Лазара и кнезове његове и

војводе и бољаре и сву војску његову, које побихе а које похваташе — и српскога кнеза (цара) Лазара на повељеније новoga цара турскога Бајазита мачем посекоше месеца Јуна 1389. г.“

И сад кажи, Србине и српски сине, да та најстарија или та прва вест о „битви“ на Косову није уједно и најпростија, простија и од расказа Константина философа и Јована Дуке и Туберона и турскога Нешрија и Дубровачког Орбина и твога Трionoшца? Признај, да јест, и реци са мнош: хвала Господу Богу, ево нас на крају! — јер овде је збиља крај овој расправи.

(Свршиће се.)

КЕМИЈА ЗА ПОСЛЕДЊИХ ПЕДЕСЕТ ГОДИНА.

ГОВОР Х. Е. РОСКОЈА

ПРИ ОТВАРАЊУ „БРИТАНСКОГ ДРУШТВА“ У МЕНЧЕСТРУ.

Пре по столећа била је кемија са свим друкчија наука, него што је данас. Знало се, истина, већ одавно за оксиген (кисеоник), *Лавоасје* је већ протумачио процес при горењу, *Фарадеј* је преобратио већ неке гасове у течности, *Ге-Лусак* је дознао, како стоје кубичне садржине међу собом, кад се спајају ваздушна тела — но о кемиској динамици ни појма није било а није се знало још потанко ни то, од какве је вредности топлота, која се развија у кемиским процесима. Јесте, тада је била усвојена већ теорија о атомима, али, како утичу ти атоми и како су сродни, о томе је тако нејасно било, као и за време старих грчких мудраца. Исто тако тек су само узвишенији мислиоци били мишљења, да и у органском свету владају исти закони као и у неорганском.

Ни пијонир појава у органској кемији, *Либиг*, није се могао са свим отрћи од назора, који је тада владао, већ апелира на животну снагу, да разјасни рад у телу а овамо је он први свео животне појаве на прави узрок. Као што се у политичном организму ишту физичне снаге, да стану на пут нападајима народнима, да друштво заклоне законом и редом, тако се, по *Либигу*, у животињском телу, док живи, непрестано боре кемиске снаге са животном снагом, те, ако надвлада животна снага, тело је здраво и живи, а, ако њу надмаше кемиске снаге, долази болест па и смрт.

Међу тим данас је сасвим друкчије. Данас говоримо, да нема те борбе, него да животом владају баш кемиске и физикалне снаге, па макар и не могли сваки појав у животу протумачити овим снагама; даље доказујемо, да опстанак тела зависи од тога, какве су те снаге те, да се и болест и смрт

исто тако као и здравље и живот влада по тим кемиским и физикалним законима.

Враћајући се на кемију пре педесет година, обраћемо се укратко на радове *Далтнове*, те их упоредити са назорима, који данас владају; исто тако говорићемо и о радовима других научењака у његово доба. На првом месту морамо споменути, да језгро његове атомистичке теорије није у томе, што доиста има атома и што се не дају делити, ма да је он о томе тврдо уверен био, него пре у томе, да ти делићи нису једнако тешки. *Далтна* је запитао пријатељ *Рансом* о дељивости атома, а он му је одговорио: „Знаш, мора тако бити, јер нико не може цепати атом.“

Један атом оксигена тежак је толико као и сваки други атом оксигена, један атом хидрогена тежак је као и сваки други његов атом, ал 1 атом оксигена је 16 пута тежи него атом хидрогена. Па тако је и са другима стихијама. Овај *Далтнов* проналазак заједно са оним, који каже, да се стихије спајају тако, како су релативно тешке или кад се те тежине умноже каквим целим бројем, јесте баш и променио цел кемији, те из кемије, која је само испитивала, каквих стихија има у телу, створила се кемија, која тражи, колико су тешке стихије у телу којему.

Кемичари и физичари утврдили су за последњих педесет година основе у науци великог менчестарског испитаоца својим истраживањима, шта више и раширили. Истина је, његови први бројеви замењени су тачнијима али његови закони о спајању и његово тумачење тих закона атомима стоји непомично на бранику наше науке.

Занимљиво је напоменути, да је близу овде малена соба, у којој је *Далтн* радио. У њојзи је он

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

са најпростијим справама, — са неколико шољица, са малим бочицама, простим теразијама и термометрима и барометрима, које је сам начинио — дошао до својих великих резултата. Овде је радио он неуморно и купио све, што је ишло у прилог његовој великој теорији. Да би протумачио тај грдни труд око истраживања, рекао је сам стари испиталац: „Пошто сам у своме раду толико пута пошао странпутицом зато, што сам веровао другима, наменио сам што мање писати на и само о томе, о чему сам се уверио својим искуством.“ Исто тако ми, овде сабрани, не смео заборавити, да су три експерименталне радње *Далтнове* саопштене баш нашој кемиској секцији год. 1842. То је било последње знаменито дело научењачког живота његова а једна од тих радња о томе, како се мери вода у кристалима, била је више него клица великом проналаску једном. У последњем овом научном прилогу његову, исто тако као и у првом, била је једна и иста метода, која је, као што признају велики испитивачи, најбоља за природне тајне, а то је: замисли неку одређену ипотезу, за тим купи опште, који ће казати, да ли је добра или не, да на послетку по тим експериментима можеш подићи и саму теорију. „*Далтн* је“, вели добро *Хапри*, „ценио поједине ствари поглавито, ако не баш са свим, по томе, колико су оне вредиле по општу ствар.“

Запитаћемо се сада, колико су истраживања за последњих педесет година расветлила *Далтнову* теорију о атомима и то прво, што се тиче тога, колико су атоми велики, за тим, како се не дају делити на како су сродни међу собом и, на послетку, како се крећу.

Колико су атоми велики и како изгледају, није *Далтн* ништа рекао, јер се није могао позвати ни на какве опште; он је мислио, да су атоми страшно мали и да их никаквима, ни најоштријим вештачким средствима не можемо приметити; за њих нема у нама чула. Он је представљао обично своје атоме и њихове спојеве сликом као округле плоче или кугле од дрвета па се радовао, што тако може лепо разјаснити своју теорију. Али такве механичне илустрације имају и рђавих страна и ја се сећам, како је један ученик одговорио на питање о атомској теорији ово: „Атоми су кугле од дрвета а нашао их је *Далтн*.“ У истини је *Далтн* тако свим срцем прионуо за своју механичку методу, да представи кемијске атоме и њихове спојеве, да га ама нико није могао наговорити, како да усвоји кемијске формуле, које је *Берцелије* завео и које се данас свуда употребљују. У писму једном на *Грехема* у априлу 1837. пише *Далтн*: „*Берцелијеви* симболи су грозни. Млад ученик може исто тако лако чи-

вутски научити, као и с њима се упознати.“ А даље опет: Чини ми се, да они ученике у науци збуњују и да им вољу на науку убијају, као год што руже атомску теорију и као год што ову просту теорију чине нејасном.

Модерно испитивање је дошло до нечега, што иде на величину атома а *Далтн* је држао, да се то не може збити. Године 1865. *Лошмид* у Бечу много је истраживао те дошао до резултата, да промер атома оксигенова или нитрогенова износи један десет-милионти део од центиметра. Са најјачим увећањем можемо видети један четрдесет-иљадити део од центиметра, зато, ако би преставили себи кубичан сапдучић са толиком страницом па да је пун ваздуха, било би у сапдучићу од шездесет до сто милиона атома које оксигена које нитрогена. Неку годину доцније усавршио је *Вилијем Томз* методу за мерење атомско па је нашао, да су средишта два најближа молекула ближе од једнога пет-милионтога дела од центиметра а даље од једнога иљаду-милионтога дела од центиметра. Да би *Томз* ово јасније рекао, позива нас, да замислимо једну водену капљицу, која да се рашири тако јако, као што је земља велика и онда ће молекули капљичини изгледати као гомила ситне сачме. *Кајфолд* то овако илустрира: Наши најбољи микроскопи повећавају шест иљада до осам иљада пута; кад би микроскоп могао још толико повећати, показао би нам молекуларну структуру у води. Да се напослетку још друкчије изразимо: кад би најситнији организми, које видимо, имали тако јаке микроскопе као ми, могли би видети атоме.

Прелазимо на недељивост атома и на питање, у каквој су свези атомне тежине и особине у стихијах.

Пођимо од речи творца атомске теорије: „Знаш, нико не може цепати атом“, па ћемо видети, колико је ово мишљење потврђено доцнијим радовима на томе. *Тома Томз*, први заступник *Далтнов*, увиђао је несугласицу све дотле, док се није задовољио ипотезом од *Пруга*, да се атомне тежине свију стихија добију, кад се општа јединица умножи неким бројем, а то је, као што *Торие* примећује, доказивао најгорим квантитативним доказима, који само могу бити у кемиској литератури, премда ја додајем, да они нису тако несигурни као први бројеви *Далтнови*.

У доцнијој епоси *Грехем*, који је свој живот посветио теми, да нађе кретање атома, одбацио је *Далтнов* афоризам те изрекао, да атом није целина, која се не би могла делити него која још подељена није. За њега, као и за *Лукреција*, мора, по *Смиту*, првобитан атом много мањи бити.

Премишљањем о конституцији материје одмарали се у науци многи духови од најстаријих времена па

све до данашњих дана. Стари Грци престављали су да је доста само акција атома, као материје, која се сваковрсно спаја и разне облике добија, па да се протумаче све појаве на свету. Ма да *Далти* не попушта од недељивости својих најситнијих делића, ипак каже и сам: „Не знамо управо, да ли се не би које од тела, која стихијама зовемо, могло раздeliti.“ *Бајле*, у расправи једној о почетку облика и квалитета, вели: „Има универзалне материје, која је у свију тела, — широке, дељиве супстанције по непробојне.“ Доцније се скоро исто тако изражава и *Грегем*, јер пише: „Можемо узети, да разне врсте у материји, које су данас познате као стихије, имају једне и исте атомистичке молекуле, који се разно крећу. Једна материја је ипозеза, која се потпуно слаже са ипозезом о утицају гравитације на сва друга тела.“

Запитајмо се сада, каква експериментална доказа имамо за ове интересантне мисли? У првом реду време од педесет година променило је са свим ово питање. Не само, да се са 53 стихије, које су године 1837. биле тачно познате, дошло да 70 у години 1887., ако изоставимо двадесет и више нових елемената, које су нашли недавно *Крис* и *Нилзи* у неким ретким скандинавским кристалима, него су и особине ових стихија испитане те нам тако тачно познате, како се тада није могло ни помислити. Како међу собом стоје ова тела, која се пре педесет го-

дина нису могла разликовати, јасно је данас са свим па баш на то да вас упозорим за који часак. Већ сам приметно, да је *Далти* релативне тежине атома одредио, узевши за јединицу тежину у хидрогена и да је *Прут* држао, како се атомне тежине свију других елемената добију множењем атомне тежине хидрогена са бројем каквим и тим је показано на велику везу у конституцији међу хидрогеном и осталима елементима.

После *Далти* и *Пруга* ревно се борили многи међу најбољим кемичарима у целом свету са правом истином у *Пругову* закону. Испитивање је чисто експериментално и само они, који знају за тешкоће у таком послу, могу преставити, колико су жртвовали *Дима*, *Штас* и *Маринџак*, испитујући тешко атомну тежину у елемената. Па шта је последак ових тешких и трудних експеримената? Да се атомне тежине стихија разних тачно не добијају, кад се умножи ни цела јединица нити половина њена, али да су многи бројеви, који најтачније показују атомну тежину, врло близу броју, који се добије множењем атомне тежине хидрогенове; и зато баш не можемо ни узети, да је то случајно тако, него да мора бити разлога тому. Чему је тај разлог и зашто је тек близу тако а не са свим, још не знамо. Но ко би сумњао, да не ће о стогодишњици овога збора бити збачена копрена са тога незнања, те да ће познато бити ово скривено али основно питање у теорији о атомима?

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

МОНАХ.

СПЕВ МИЛОРАДА П. ШАНЧАНИНА.

Појезија, она права, богодана, није ни у нас изумрла, и ако јој се са многих и многих страна подмукло подваљује или тешки окови међу на нежне руке њене. Она се појављује у пуном цвету свом, — та оно, што има у себи од памтивека бујне животне снаге, мора мирисом својим избити на површину, и ако му се сурово одриче свака потреба.

Како сам се радовао, кад сам се за време ове дуге зиме могао свом душом бавити једним делом такве праве појезије. Прозоре ми покрило ледено цвеће, по далеким планинама све бело, хладно и мртво, у мојој соби тишина и мир; али у души мојој тињао је жар, који се све то већма разбудило при читању правог песничког дела. Било ми је по кад кад, као да ми се пред очима нижу сенке и успоменке из давно минулог доба, кад сам као момче

слушао и читао приче и бајке, пуне чаролије и нежности... Романтика, тај бујни и мирисни део људске уобразиље, приказа ми се зрелом човеку, да ме уљуља у красне снове, да ми оживи изгубљени свет, ах! да ме за које време занесе и усрећи.

Мени тада ни на крај памети није било, да се „критички“ обазрем по том делу наше српске појезије; мене је при поновљеном и опет поновљеном читању привлачила суштина и сама суштина. Каква критика! мислио сам у себи. Написаћу о том делу оно што осећам, а да се ипак не бих подао првој навали, прочитаћу дело после неколико дана опет, па онда опет. Ја сам то и учинио, али никако да ме „обузме критички дух.“

У то, после неколико недеља, дође ми до руку 152. књига „Летописа,“ и у њојзи оцена дра Мила-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

на Јовановића-Батута на рукопис тог свеа Мило-рада П. Шапчанина.

Па шта бих казао још ја после такве критике? Најрадије бих казао слагачу, да је целу сложи и за „Стражилово.“

И ако не ћу то учинити до словца, ипак ћу да се „ослоним“ на оцену дра Батута, држећи, да ће ми, бар накнадно, дозволити то „присвојење“ својих мисли.

Др. Батут говори најпре о суштини Шапчанинове појезије, и долази до закључка, да важина њена лежи у његовим епским песмама. И лирици његовој одаје заслужено признање; али кад говори о епци његовој, онда прикупља сав арсенал критичког посматрања, да је прикаже у што лепшој боји, са што лепше стране. И то с правом, јер је Шапчанинова епика нешто јединствено у нашој уметничкој појезији. За тим се дотиче „Невесте Љутице Богдана“ и прелази на „Монаха.“ Али сад нека говори др. Батут сам:

„Предмет овоме спеву је млад калуђер са историјом своје несретне љубави. Недељко и Гојко су браћа и синови властелински. Недељко је дивота од човека, честита и племенита душа, а Гојкова нарав иште само силе, славе и уживања. Док је Недељко крај својих родитеља учио књигу, уживао у лепоти природе и племенитим, витешким забавама свога времена; док је најпосле осетио највећи чар узајамне љубави са лепом Анђелијом, кћерком богатог властелина Прибака, те је већ и од родитеља измолио: дотле је Гојко у престоници тражио блеска и власти, а учио се разврати и интригама. Плод те нарави и науке беше несрећа за Недељка и његову љубав. Кад је дошло време, да се Недељко и Анђелија већ узму, ишчаури му се брат Гојко као највећи непријатељ. У неситој страсти, да искључи брата из наследства и да отме богату наследницу Анђелију за се, потплати Гојко учитеља Недељкова, притворицу калуђера Тихона, да целу ту ствар поквари. Тихон, у притворној побожности, не да свога ученика свету, и прети родитељима Недељковим, ако га отму цркви. Да још боље успе, показује писмо матере Анђелине, где она иште Гојка за зета. На таку подлу подвалу брата и учитеља преври крв залубљена Недељка, и он, занесен страшћу и љутином, у сред породичког савета кидише оружјем на брата и на учитеља. Строги стари властелин, отац му, не може то да опрости, него га баца у тамницу, а Гојка ожени с Анђелијом. После две године тамновања тражи Недељко као Никанор утехе у само-стану, али је ни ту не налази. Слика његове несретне љубави лебди му пред очима и не да му се ни Богу помолити. У том очајном стању проводи

своју младост, сећајући се Анђелије, која уз развратна Гојка још јаче осећа величину своје горке судбине. Тако им трају дани, и једва после неколико година сине им за један тренут зрачак среће — час, кад се и опет виде. Никанор долази у престоницу као првосвештеник, и ту у цркви види се и опет с Анђелијом. Он је венчан црквом, она је жена другога, па обоје свлађују навале срца свога, и тек тихим болом мењају погледе. Како ће ту рану до гроба носити?...

Према овоме је *основна замисао* целоме делу борба племените страсти човечје са уређењем у свету — са примљеном дужности. У такој борби има, наравно, свакада толико идеалних погледа, да се и сама намеће за појетску обраду ма које врсте. И баш у томе истом оквиру тако је zgodна, да су је већ више њих обрађивали. Гете и. пр. обрађује је у облику новеле (епизода из „Wilhelm Meisters Lehrjahre“), Шефел у форми појетског романа „Екехард“, а и у нашој литератури има трага томе („Ђурђеви стубови“). Основна мисао је дакле доиста за појетску обраду.

Друго је питање, како је песник ту борбу схватио, како ју је решио, и чиме је своје идеалне смерове показао. Гете се није упуштао у тако просте прилике; он је љубавну страст распирио не само између калуђера и девојке, него између брата и сестре, па му је тиме морална директива већ у напред дана. Шефел, истина, не потенцира ту борбу сродством, него само сталешком разликом, па и опет допушта, да му главни борци у полу падну. Шапчанин нема никаквих других преона до завета „пред олтаром,“ па опет износи своје јунаке из те борбе као чисте и неокажане, као победитеље своје страсти, као посиоце виших снага, као представнике чисте етике у човеку. Та узвишена резигнација, то мученичко самопрегоравање, то тихо дрхтање саме унутарности није, истина, обичан акорд, којим се страст свршава, али је за то опет природан узор свакој племенитој души. У саучешћу и поштовању таквих карактера признајемо ми светињу дужности, о коју се ни најплеменитија страст наша не сме огрешити. Недељко и Анђелија падају у тој борби као жртве, али им је пад тако узвишен, да је уједно најлепши тријумф бољих начела и најјачи швигар неваљалству.

Наравно да и предмет и замисао добију тек онда праву животворну снагу своју, кад их песник и у обради задахне лепотом и идеалношћу. Без тога нема уметности, без тога је сваки предмет гола продукција или репродукција, а свака замисао хладан резонма. Треће је дакле питање, како стоји „Монах“ са песничко-уметничке стране у *склопу и даљем детаљу*.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ако ћемо судити по предмету и замисли, морамо признати, да је за целину и прави успех најзгодније, што је песник изабрао лирско-епску обраду.

Ако и не узмемо на ум, да је та врста природи Шапчаниновој најудеснија, морамо рећи, да и други уметници у такој прилици не би смели друкчије урадити. Јесте истина, да се тако жива и очајна борба, као што је ова, може по гдекада заштрићити до драмских сукоба, али је ипак свега тога мало за трајну и непрекидну радњу, особито кад се узме у обзир, и по простору и по времену, широка основа самога предмета, и схватање главне замисли. У тишини епског посматрања и цртања, у нежном сентименталитету лирских излива даје се така предмет живље и савршеније исцрпети, а замисао са тако мирним и благим завршетком јаче изразити. За то је Шапчанин и као уметник имао потпуно право, што је за „Монаха“ одабрао облик лирско-епске нарави.

Што се композиције тиче, и ту је песник уједно и уметник и техничар. У дванаест песама разастире пред нас читав низ својих догађаја са свима каузалитетима тако основано, природно, лако и умиљато, да нас собом води куд хоће. Одмах првим песмама уведе нас у сред догађаја — у страшну борбу љубавника и калуђера. Та борба заштри се до очајања и престапа, коме строги закони монашки не опраштају. Испаштање младога калуђера даје песнику прилике, да нам покаже мрак у души његовој, и да га нагони на исповест пред игуманом. Исповест је историја његове несретне љубави и тако је потпуна, да очајник предаје духовнику и своје љубавне песме из времена тамновања, не би ли се тиме опростио својих мисли и мука. Песме дођу у руке некој скитници калуђеру, а по њему и ономе, коме су певане — Анђелији. Анђелија је и донде сузама гасила пламен љубавне страсти украј свога развратног мужа, а кад дозна за Недељкову патњу, сузе је не оставише. Тако горко пате годинама, док их врлина не прекали, и из страсне љубави не учини немо порицање себе . . . Цела композиција се завршује као каква симфонија — тихим, изумирућим акордом у молу.

И поједини детаљи не заостају иза целине, него је сваки на свом месту и у својој најбољој светлости. Цртање природе и прилика је живо и заносљиво, а карактери су конзеквентно спроведени, пластични типови. У Никанору и Анђелији видимо из најпре персонификацију чисте али несретне љубави, па онда својом душевном величином прекаљене, мирне

патнике. Игуман Калиник је строга аскетична нарав средњовечна калуђера; Тихон подмукли лисац под плаштом светиње; Дуја представник занесена фанатика, а Аверкије лепо погођена комична фигура безбрижне скитнице и распопа. Он је са својим лаким погледима на овај и онај свет тако пријатна појава, да нас у збиљи целе композиције чисто разгали. Гдекоја места су тако жива и пластична, да су доиста од драмског ефекта, а штафажа тако брижљиво изведена, да од ње главни моменти још боље одуарају. Ако се још дода, да је све то верно изведено у стилу средовечне романтике и са особитим познавањем наших тадашњих прилика, па најпосле и са доследном апликацијом на наш данашњи карактер, онда можемо појмити, за што је дејство тога пева тако снажно и трајно.

Снажном дејству сваког песничког производа припомаже врло много и одабрана песничка дикција. Што се тога тиче, ми смо код Шапчанина навикли на спољашњу лепоту његових састава, а он је сваком приликом показао, да заодева своју децу брижно и с таким укусом, да му је ретко наћи равна. По томе не би морало ни бити речи о томе, али изгледа, да му је мезимче и у томе погледу било љубимче, и да је све учинио, што му је као отац учинити могао.

И доиста „Монах“ је и са те стране пун лепоте и дражи. Језик му је чист, биран, лак и умиљат, а слог једар и јасан, китњаст и звучан, појетичан и пун естетичких и риторичких фигура. Где је песнику, ради јачег утиска, требало и апликације те врсте, ту се помагао старијим облицима и туђим речима, које су баш за такве прилике карактеристичне. И у томе је тражио верност и доследност, да и спољашњом формом означи и најпознатије обележје онога времена и оних људи, које нам представља.

Исто се то може рећи и о стиху његовом, и ако с те стране сравнимо „Монаха“ са „Невестом“, морамо рећи, да је „Монах“ савршенији. Шапчанинов стих је свугде лак, течан и правилан и одговара садржини, али у „Монаху“ се може сравнити са речитом музиком. Сад дрхти као танак сетан глас пастирске фруле, сад се разлеже као потмула ломњава буре из далека. Ако ће да означи збиљу и величанство, тече свечано и достојанствено као свети Гангес широким пољанама, а где га страст притисне, жубори као горски поток међу стене стиснут. Звучност и хармонију диже му још и неусиљен снажан срок и згодна подела на строфе.“

Милан Савић.

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

РУСКО ПЕСНИШТВО У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ.

Светозар Мл. Бајић, учитељ у Црепаји, побележио је и послао нам овај списак превода с руског:

— Толковање божественне литургије. Раздљено на седам проповѣдји уз светий великиј постъ. Преводъ съ російскога. Трудомъ Николаа Вуиновича свищенника Благ. Общества Трестинскогъ. У Будиму, писмени крал. Свеучилишта Пештанскогъ, 1846. год. 75 страна.

— У „Войвођанину“ календару Милана Д. Рашића, издатом у Бечу за 1857. год. на 50 стр. има песма Царскій даръ. (Съ рускога) а потписан је Р. М.

— У „Земљаку“ 1870. год, који је у Новом Саду пок. Борђе Рајковић кратко време уређивао, има на 38. стр. Беседа о страшном суду, превео Милутин Петровић парох, не стоји од куда, али биће с рускога.

— У „Даница“ 1872. год. на стр. 54., 69., 85., 101., 117., 136., има Тургењев. Из British Quarterly Review. Не стоји, од кога је превод.

— У истом листу исте године на страни 73., 90., има Нешто о васпитању деце. Из Бјелинског превела Марија Лебедева.

— У истом листу исте године на стр. 59. има Једна реч учитељима. С руског превео Ђ. Р. (Борђе Рајковић)

— Надежда. Приповетка из руског народног живота, превео Л. П. (Лука Поповић).

— У „Панчевцу“ календару за 1881. год. на 40. стр. има Срећа и несрећа. Белорускога народна приповетка. Потписан је Р. Ј. П.

— У овом броју сво први пут Окоњскога у српској књижевности. Да га прикажемо. Владислав Окоњски (право му је име: Александар Свјентоховски) је вођа пољских позитивиста. Родио се у Казимјержу, сад је човек својих 40 година. Извшао је врло на глас као приповедач са неколико својих приповедака, које су махом изишле у листу „Nowiny“. Том је листу био и уредник, док није, у Варшави, покренуо научно-литерарни недељни лист „Prawda“. Реалиста је; само му реализам није настран као француски, већ је чисто човечански и етички оправдан. Љубећи од срца свој народ, није тесногруд, као што су обично његови земљаци. Жарка љубав према човештву уздиже га кашто доле, да превиди разлику народности; љуби и поштује поштена радника, који својим знојем патана ма чију земљу па и његову „мајку Пољску“, и од свога рада поштено живи. Осим приповедака писао је и драме (Аспасија, види 1. број „Стражилова“ од године 1885. међу књижевним белешкама, и т. д.), а поред тога, бавио се озбиљно и бави се о науци, те је обогатио пољску науку многим научним студијама и расправама. Изврсно је превео на пољски Ланге-ову Историју материјализма, Брандесове студије из литературе и т. д.

— У прошлом броју споменули смо на овом месту израз,

који до сад није био уобичајен у књижевности нашој. Тај је израз „шмоцовлук“. Да га објаснимо. У неком делу Србије употребљава се тај израз, кад хоће њиме да се карактеришу силом-стихови, т. ј. такви стихови, у којих се више гледи на слик или ерок, него на сам смисао. Немци зову такве стихове „Knittelverse“ или „Reim dich oder ich friss dich“. Као многи изрази, постао је и тај случајно. При једној здравици хтеде домаћин да наздрави госту, ком беше име Јоца. Он поче: „Мој мили Јоцо!“ Како му пак на брво не паде никакав слик на памет, настави: „Мој премили Шмоцо!“ Смисла да богме да нема тај слик, али наздрављач није смисла ни тражио; њему беше само до слика. Тако постаде тај израз, који се у неком делу Србије одомаћио. Зашто да га не усвојимо и ми, кад одговара потпуно оној врсти стихова? Зовимо дакле те „паметне“ стихове — „шмоцовлудима“.

— Добили смо пре неки дан књигу, којој је натпис: Теорија прозаичког (!!) писања, написао и примерима расветлио В. Тубић. Прочитао смо на се на жалост уверили, да писац нема позваности за тај посао, којег се латио. У предговору додуше и сам признаје да се „при писању овог децета руководио у свему немачким и мађарским књигама ове струке“, али се нама чини, да му није испало за руком, што је „гледао“, т. ј. да „све, што је код њих за добро нашао, у овој књизи на што краћи и zgodнији начин у једно слије и споји.“ Цело је некако не исприљено, рађено овлаш и олако. Та и како би иначе човек могао пропустити овакву дефиницију: „Пирамиде, то су четвороуголна здања, којих стране на четири стране света гледају и са темељом тројеуголник сачињавају а озго се у један оштрац стичу“ (стр. 34.). Немамо при руци други део Колтајеве стилистике, али смемо поуздано тврдити, да Вајза, из кога је преведено то о споменицима старога Мисира, није могао тако дефинисати пирамиду. Такво бисмо здање баш ради били видети и писац би добро урадио, кад би нам га можда у другом издању свог дела, у слици приказао. А како је слепо писац преводио термине, нека нам за пример послуже „речни обрти“ (стр. 53.) „уариће“ (на истој страни), „протиборство“ (стр. 52.). „Фигуре за буђење чувствва и осећања“ (стр. 60.—61.) „расветљује“ писац примерима из наше уметничке поезије но за „појачавање“ нема куд, него се мора онет обратити Цицерону, који му је највише примера дао за „фигуре за лепо преподавање и пријатно убеђивање“, па ту — признајемо, први пут у свом веку — видимо, да је Цицерон говорио и *pro Verge* (стр. 61.). Још једаред изјављујемо, да дело то није рађено помњиво и савесно те га не можемо никако препоручити као књигу, која би кадра била испунити пишчеву жељу, „да свима, а нарочито младежи српској од корнети буде и вољу јој на рад потетакне.“

— Др. Оскар А ж б о т, јавни ванредни професор словенске филологије на универзитету у Будимпешти, написао је за Мађаре кратку практичну руску граматик у која је ово дана угледала света у издању Сингера и Волнера у Будимпешти.

САДРЖАЈ: Дух времена сад је таки! (Наставак.) — Чика Зоран. (Наставак.) — Кљимек Борута. Приповетка из пољскога живота. Написао Владислав Окоњски. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Кемија за последњих педесет година. Говор Х. Е. Роскоја при отварању „Британског друштва“ у Манчестру. — Књижевност. Монах. Спев Милорада П. Шапчанина. Приказује Милан Савић. — Ковчежић. Књижевне белешке.